

УДК 342.8

КОНСТИТУЦІЙНА ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Новак О. М.,

секретар Харківської міської ради

Анотація: У статті аналізується політична складова конституційної культури провідних інститутів вітчизняної політичної системи. Зокрема, надано визначення конституційної культури, в критичному аспекті охарактеризовано такі її складові як культура електорального процесу, культура ухвалення конституційно значущих рішень і культура розв'язання державно-правових конфліктів. Акцентовано увагу на важливості узгоджувальних процедур для розв'язання державно-правових конфліктів.

Ключові слова: конституційна культура, електоральна культура, державно-правові конфлікти, узгоджувальні процедури.

Анотация: В статье анализируется политическая составляющая конституционной культуры доминирующих институтов национальной политической системы. В частности, предложено определение конституционной культуры, критически раскрыты такие ее составляющие как культура электорального процесса, культура принятия конституционно значимых решений и культура разрешения государственно-правовых конфликтов. Акцентируется внимание на важности согласительных процедур для разрешения государственно-правовых конфликтов.

Ключевые слова: конституционная культура, электоральная культура, государственно-правовые конфликты, согласительные процедуры.

Annotation: This article analyzes the political part of the constitutional culture of modern Ukrainian society. In particular, given the definition of constitutional culture in a critical aspect of its components are described as the culture of the electoral process, the culture of decision-making and constitutionally significant culture solution state legal conflicts. Accentuated the importance of matching procedures for solving state legal conflicts.

Key words: constitutional culture, electoral culture, the constitutional conflicts matching procedure.

Уже понад 15 років діє Основний Закон держави – Конституція України. За цей час теорія вітчизняного конституціоналізму остаточно відмовилася від формально-догматичних уявлень про право, відповідно до яких останнє розуміється як чиста форма, індиферентна до своїх змісту, мети і цінностей. Навпаки, у право, зокрема конституційне, почали вкладати певне змістовне навантаження, яке полягає насамперед у визнанні конституційних прав і свобод безпосередньо діючими і такими, що визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Неабияке значення для утвердження в Україні режиму конституційної законності мають також нові закони та кодекси, прийняті за роки незалежності. Особливу цінність, на наш погляд, має Кодекс адміністративного судочинства, у ст. 8 якого закріплені революційний для вітчизняної юриспруденції принцип верховенства права. Відповідно до нього національні жерці Феміди повинні застосовувати практику Європейського суду з прав людини, визнавати можливість звернення до суду на підставі Конституції і, щонайголовніше, проводити розмежування між правом і законом. Як наслідок, правом визнається тільки те, що відповідає ідеології прав людини, рівності і справедливості, завданню побудови демократичної, соціальної, правової держави, поділу влади, парламентаризму та ін. Саме на такій методологічній основі, як розмежування права і закону, вибудовує свою діяльність єдиний орган конституційної юрисдикції – Конституційний Суд України, що має легальні повноваження щодо перевірки законів та інших актів вищих органів державної влади на предмет їх відповідності більш високому критерію – Конституції України (ст. ст. 147, 150 Основного Закону).

Разом із тим роки незалежності виявили достатньо болючих моментів у вітчизняному

конституційному будівництві. Зокрема, все ще вкрай низьким залишається рівень правової обізнаності пересічних громадян (за деякими даними, менше 10 % з них знайомилися з конституційним текстом), зростає рівень соціальної апатії і зuboжіння, шалених темпів набула корупція. Тому очевидно, що окрім якісного законодавства, існують й деякі інші фактори, здебільшого ідеологічного та психологічного ґатунку, які сприяють успіху (або, навпаки, фіаско) конституційної демократії в державі. Саме до таких факторів належить досягнутий суспільством рівень конституційної культури.

У цьому зв'язку слід навести влучне висловлювання засновників своєрідного «культурологічного» напрямку у світовій політичній думці – Г. Алмонда і С. Верби. Зокрема, вони зазначали, що «державні діячі, які намагаються створити політичну демократію, дуже часто зосереджують свої зусилля на встановленні певного набору демократичних урядових інститутів і написанні конституції. Проте для розвитку стабільного і ефективного демократичного врядування необхідно дещо більше, аніж певні політичні та управлінські структури. Цей розвиток залежить від... політичної культури. Якщо вона не здатна утримувати демократичну систему, шанси останньої на успіх замалі» [цит. за: 4, с. 7]. Наведені слова повною мірою можна екстраполювати на правову дійсність, конституційну культуру.

Отже, постає питання – що слід розуміти під правовою культурою і її різновидом – культурою конституційною? На сьогодні досить чітко виокремилися два основні підходи, які умовно можна охарактеризувати як вузький і широкий. Прихильники першого (Ю.М. Тодика, В.О. Туманов) вважають, що конституційна культура є сукупність вищих досягнень людини у царині права, певний ідеал, до якого варто прагнути. «Для нас, – зазначав В.О. Туманов, – правова культура – це не сукупність

всього правового матеріалу, накопиченого даним суспільством, а відображення в цьому матеріалі духовної культури, соціальних і правових цінностей, пов'язаних... з досягненнями цивілізації, вимогами соціального прогресу, демократичними принципами та ін.» [19, с. 410]. Інші ж науковці (наприклад, В.В. Оксамитний, Е.Я. Баталов) кваліфікують правову культуру як систему таких, що історично склалися, стійких «зразків» мислення і поведінки суб'єктів у тій чи іншій галузі, включаючи державно-правове життя. При цьому характерним є те, що до поняття «культура» відносять не лише позитивні, а й також негативні «зразки» у разі, якщо вони стали відносно стійкою формою функціонування індивіда, інституту, спільноти [див., напр.: 3, с. 109].

Інший, більш широкий підхід виявляється і більш плідним. Він дозволяє не вираховувати наявні негативні явища (наприклад, тотальне розповсюдження правового нігілізму у перші роки після Жовтневої революції 1917 р. або електоральний абсентеїзм у наші часи), не кваліфікувати їх як «ексцес виконавців», а вважати такими, що є імпліцитно даними у конкретному суспільстві на певному, іноді досить тривалому, історичному етапі його розвитку. Також варто врахувати і те, що не можна з однаковими критеріями підходити до вивчення західної і традиційної правових культур. У цьому разі ми були б вимушені зробити висновок, що, наприклад, права культура країн Сходу поступається аналогічному феномену в Європі чи США. Але, як зазначає М. І. Козюбра, «навіть чи це так; це засвідчує лише наявність *інших типів* людської культури, які, можливо, забезпечують цілком довершене для конкретних обставин соціально-нормативне регулювання» [9, с. 229].

У правовій культурі традиційно виокремлюють три складові: когнітивну, ціннісно-мотиваційну і діяльну. Відповідно когнітивний елемент характеризує досягнутий рівень розвитку правової ідеології та свідомості еліти, відображений насамперед у чинному законодавстві. Ціннісно-мотиваційний рівень свідчить про ступінь усвідомлення правових цінностей та ідеалів суспільством, фактично – про рівень легітимації норм права у масовій та спеціалізованій свідомості. І, нарешті, діяльній рівень «відповідає» за методи, форми, технології, практики здійснення правотворчої і правозастосовної діяльності [14, с. 62, 63]. Таким чином, при характеристиці правової культури повинно йтися про діалектичну єдність і взаємообумовленість трьох її елементів – нормативного, ідеологічного і функціонального. Лише така тріада здатна, на наш погляд, створити більш-менш повне уявлення про правову культуру того чи іншого соціуму.

Відштовхуючись від цієї схеми, до речі, вперше запропонованої професором М.І. Пановим, можна з легкістю перейти до аналізу культури конституційної як форми рефлексії саме з приводу конституційних норм і цінностей. Зокрема, тут теж можна виділити когнітивний аспект, представлений Конституцією України та іншими актами (наприклад, Законами «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори депутатів Верховної Ради АРК, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» та ін.),

спрямованими на впорядкування публічно-владних відносин; ціннісно-мотиваційний аспект, що полягає у тих уявленнях, з якими у свідомості народу пов'язується конституційно-правовий матеріал і, звичайно, аспект діяльній, який виявляється у повсякденній практиці застосування суб'єктами права конституційних норм.

Таким чином, *конституційну культуру слід визначити як різновид правової культури, що полягає у системі таких, що історично склалися, відносно стійких репрезентативних переконань, уявлень, установок свідомості і моделей поведінки індивідів та груп, а також моделей функціонування органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в межах конституційних норм, які забезпечують відтворення цієї системи та її подальшу еволюцію на засадах наступності.*

Цікаво, що конституційну культуру, ніби російську матрьошку, можна розбити не лише на певні складові, а й на відповідні різновиди. Так, за інституціональним критерієм можна вести мову про парламентську культуру, культуру управлінських кадрів, культуру конституційного судочинства і т.і. У свою чергу, наприклад, у парламентській культурі можна окремо проаналізувати культуру законотворчості, парламентських дебатів, організації роботи парламентського апарату та ін. Надзвичайно продуктивним видається підхід, за якого у конституційній культурі виокремлюють три основні блоки – культуру електорального процесу, культуру ухвалення конституційно значущих рішень і культуру розв'язання державно-правових конфліктів.

У літературі абсолютно слушно акцентується увага на незадовільному стані електоральної культури громадян. Зокрема, Ю.Г. Барабаш виокремлює її такі риси в Україні:

1. *Фальшива ініціативність.* Дійсно, всі без винятку державознавці й політологи відзначають виняткову важливість ініціативності громадян у політичному житті як передумови успішним демократичним перетворенням. При цьому як індикатор приводиться процентне співвідношення виборців, які є членами політичних партій. Щораз політологи називають цифру в 2-3 % від загального числа виборців. Тому одним із пріоритетних завдань є підняття цієї планки до рівня підтримки партії «на папері» (мова йде про те, що рішення про створення партії повинні підтримати своїми підписами не менш 10 тисяч громадян, що мають право голосу, тобто при загальній кількості партій, що становить 182, таких, тобто членів партії, повинно бути не менш 1,8 млн., що становить приблизно 5 % електорату).

2. *Домінування емоційної складової у свідомості виборців.* Дійсно, кожна нова виборча кампанія викликає усе більше й більше питань щодо того, якими критеріями керуються громадяни при здійсненні свого вибору. І це все на тлі того, що в українському суспільстві й політикумі відбулася певна сегментація найвпливовіших політичних сил. Однак при цьому важливо врахувати той факт, що ці впливові політичні актори здатні дуже гнучко підбудовуватися під інтереси громадян, виходячи з діючої електоральної кон'юнктури, жертвуючи при цьому своїми політичними програмами, а іноді

й одночасно змінюючи конфігурацію своїх союзників.

3. *Псевдоліберальна економічна складова електоральної культури.* Говорити про те, що часи незалежності принесли із собою очікувані зміни в соціальній стратифікації, не доводиться. Дійсно, процеси в економічній сфері мали більше кримінальний, ніж продумано-ліберальний характер. Тому не дивним є нігілістичне відношення більшості громадян, як до інституту власності, так і до гарантованої Конституцією недоторканності приватної власності. Виборці охоче голосують за ті політичні сили, які пропонують переглянути всі приватизаційні процеси з метою повернути більшість протиправно отриманого (на їх думку) майна в державну власність.

Другим аспектом «економічної» компоненти електоральної культури є розгляд більшості громадян виборчої кампанії, як періоду, коли можна заробити гроші. Ні для кого не секрет, що перехід на «волонтерський» тип формування й діяльності виборчих комісій, не спричинив підвищення індексу ініціативності громадян у виборчий період. Увесь тягар оплати праці членів комісій ліг на плечі політичних партій і кандидатів, які їх делегували. При цьому чим далі, тим усе менше стирається грань між бізнесом і проведенням виборчої кампанії [3, с. 10-12].

Культура ухвалення конституційно значущих рішень багато в чому визначається тим, наскільки реальною є пряма дія Основного Закону держави. Західна демократична практика виробила два варіанти вирішення подібної ситуації – американський і французький. Виходячи з того, що в США реально визнається пряма дія Конституції після ухвалення у 1803 р. легендарного рішення Верховного Суду *Marbury v. Madison*, то кожний американський суд, розглядаючи конкретні справи, одночасно здійснює нормоконтроль за правовими приписами. Як наслідок, суддя може без особливого ризику для себе відмовитися від застосування того нормативного акта публічної влади, який він вважатиме неконституційним, і безпосередньо застосувати норму Конституції до спірних правовідносин.

У Франції, навпаки, діє доктрина «закону-екрана», згідно з якою закон вважається певним екраном, що ніби затуляє Конституцію в реальному правозастосуванні. Перевіряти конституційність нормативних актів – тут вже виключна прерогатива Конституційної ради, а для пересічного судді або, як писав Ж. М. Ламбер, «маленького судді» (*le petit juge*) чинний закон є обов'язковим, тобто він не має права ставити його під сумнів, посилаючись на «пряму дію» Конституції [6, с. 233]. Щоправда, це не позбавляє його можливості звернутися з так званім юрисдикційним запитом до органу конституційного контролю. Враховуючи незначну кількість випадків безпосереднього застосування Конституції в практиці українських судів, можна зробити висновок, що попри декларацію ст. 8 Основного Закону в нашій країні отримав розповсюдження більшою мірою французький підхід.

На жаль, вітчизняна культура ухвалення конституційно значущих рішень характеризується не

лише брутальним порушенням приписів, а й великим ступенем конфліктогенності. Під державно-правовим конфліктом традиційно розуміють зіткнення (у В.П. Казимирчука – «протиборство сторін із суперечливими інтересами» [7, с. 589]), пов'язане з: а) особливим складом суб'єктів цього конфлікту (народ, владні структури, регіони, політичні партії, інші формування); б) особливими об'єктами конфлікту (суверенітет держави, територія, поділ управлінських повноважень, дії владних структур тощо); в) досить істотними наслідками розв'язання чи нерозв'язання конфлікту; г) вирішенням принципових питань державотворення, визначенням пріоритетів розвитку суспільства і держави [16, с. 79-80]. Державно-правові конфлікти виникають як з приводу конституційно-правових норм, так і не з їх приводу, але сторони, які сперечаються, можуть наводити конституційно-правові доводи, обгрунтовуючи свою правоту.

Як зазначав Ю. М. Тодика, формами прояву таких конфліктів можуть бути: відчуження громадян від влади; масові порушення конституційного законодавства різними суб'єктами державно-правових відносин; поширення правового нігілізму, неповага до Конституції, інших конституційних актів; політична пасивність населення, абсентеїзм; відкриті виступи населення проти влади; дискримінація груп громадян за національною ознакою та багато інших негативних явищ [18, с. 18].

Як правило, найнебезпечнішими вважаються конфлікти між виконавчою і законодавчою гілками державної влади, між центром і регіонами, між місцевою виконавчою владою та органами місцевого самоврядування. При цьому нерідко порушуються основні конституційні принципи народовладдя (ст. 5 Конституції України), поділу влади (ст. 6), суворой пов'язаності органів публічної влади правом (ч. 2 ст. 6, ч. 2 ст. 19).

Однією з головних причин цього є те, що, на наш погляд, в українському конституційному законодавстві немає розгалуженої системи методів запобігання і «мирного» розв'язання таких конфліктів. Вони навіть ще не стали об'єктом конституційного нормування, хоча процедури подолання різноманітних розбіжностей досить детально відпрацьовані в цивільному, господарському, корпоративному, деяких інших галузях вітчизняного права. Добре розвинені процедури розв'язання міжнародно-правових і, особливо, трудових суперечок, про що свідчить наявність окремого Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03.03.1998 р. і низки прийнятих нормативних актів, створення Національної служби посередництва і примирення.

На жаль, у рамках конституційного права, яке апріорно визнається провідною правовою галуззю, процедур проведення консультацій, переговорів і пошуку взаємовигідних рішень дуже мало. Не інституціоналізовані вони належним чином і на підзаконному рівні. Разом із тим у державознавчій доктрині і загалом юридичній конфліктології таких процедурних механізмів розроблено чимало. Великий досвід у цій сфері накопичений також у політико-правовій практиці США і країн ЄС, звернення до якої

становить особливий дослідницький інтерес. Як зазначає в цьому зв'язку А.П. Гетьман, «не всі конфлікти можуть бути врегульовані за допомогою права, але саме право завдяки своїй універсальності та обов'язковості для всіх виступає сьогодні як найвпливовіший і найпоширеніший засіб їх регулювання» [5, с. 171].

Професор Б.М. Лазарев поділяв усі державно-правові конфлікти на такі, що: а) розв'язуються самими сторонами, які сперечаються, на основі так званих узгоджувальних (примирливих) процедур; б) розв'язуються якимось третім органом, який вони можуть самі сформулювати або звернутися до нього, якщо такий орган існує; в) розв'язуються владним, наказним шляхом [11, с. 21]. Така класифікація способів розв'язання зазначених конфліктів видається нам оптимальною.

Але, на наш погляд, особливого значення набувають узгоджувальні процедури. Необхідною передумовою для їх застосування служить визнання того факту, що хоча певні суб'єкти конституційно-правових відносин і мають суперечливі інтереси в тій або іншій сфері державно-правового життя, але, незважаючи на це, вони виражають добровільну згоду здолати ці суперечки спільно. Саме ця ознака відрізняє узгоджувальні процедури від інших видів колізійних процедур. У цьому разі вирішення (ситуація *ex post*) або запобігання державно-правовому конфлікту (ситуація *ex ante*) здійснюється або безпосередньо самими сторонами шляхом проведення переговорів, або за участі незалежного, нейтрального посередника, що сприяє сторонам у досягненні згоди (так зване посередництво, або медіація). Метою узгоджувальних процедур є досягнення консенсусу, тобто такого рішення, проти якого ніхто не заперечує. Як писав В.С. Нерсисянц, «бажаної згоди в ситуації конфліктуючих інтересів і цілей можна досягти не через відмову від розбіжностей, не шляхом підпорядкування одних інтересів іншим, а у формі правового компромісу і належного правового задоволення всіх правомірних вимог» [13, с. 55]. При використанні ж інших процедур, особливо примусового характеру, одна зі сторін, як правило, програє або, у всякому разі, нічого не виграє. Тому узгоджувальні процедури вважаються найбільш сприятливим і бажаним засобом пом'якшення суперечностей у конституційно-правовій сфері.

Між іншим, не всі дослідники дотримуються думки про необхідність закріплення в конституційному законодавстві узгоджувальних процедур. Так, Ю.Г. Барабаш вважає, що їх конституційне закріплення необхідне тільки в тому разі, якщо в політичному житті країни є відповідна традиція. У протилежному випадку, подібні конституційні процедури відіграватимуть лише формальну роль [1, с. 52]. Цікаво, що відомий французький політик Ж. Камбон прямо протиставляв мистецтво переговорника мистецтву юриста. «Застосування законів та їх тлумачення, – писав він, – потребують певної суворості, що погано мириться з емпіризмом політики. Зважати на обставини, цікавитися суспільною думкою, схилитися перед необхідністю, враховувати більш віддалені наслідки свого рішення, терпіти навіть несправедливість, щоб

уникнути більш значного нещастя – для всього цього потрібен розум, що у своїх рішеннях не спирається винятково на букву закону» [8, с. 18]. У свою чергу, Г. Лаутерпахт попереджав про небезпеку «довіряти завдання розв'язання серйозних суперечностей неперевіреному погоджувальним комісіям» [цит. за: 12, с. 58].

Вважаємо, що фіксація узгоджувальних процедур у конституційному праві не тільки можлива, але й об'єктивно необхідна. По-перше, необхідність застосування узгоджувальної процедури дозволить сторонам яскравіше, зрозуміліше визначити свою позицію зі спірних питань і ще раз зрозуміти позицію протилежної сторони. По-друге, завжди зберігається шанс того, що компроміс буде-таки досягнутий. Так, підписання Конституційного договору 1995 р. або Універсалу національної єдності 2006 р. дало можливість на якийсь період пом'якшити нагнітання суперечностей між Президентом і парламентом. По-третє, нормативне закріплення цього виду колізійних процедур буде сприяти поступовому формуванню в Україні відповідної традиції мирного розв'язання політичного конфлікту шляхом переговорів і консультацій. По-четверте, при такому підході аж ніяк не втрачають свого значення і так звані неформальні процедури, які повинні доповнювати, але не підмінювати процедури юридичні, як це часто трапляється в Україні. Таким чином, суто правовий шлях ухвалення конституційно значущих рішень повинен послідовно впроваджуватися у свідомість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш Ю. Г. Дискреційні повноваження вищих органів влади: правова природа та умови ефективного застосування / Ю. Г. Барабаш // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4. – С. 49-54.
2. Барабаш Ю. Электоральная культура украинских граждан: политико-правовой анализ // Проблемы права. – 2010. – № 2. – С. 8-12.
3. Баталов Э. О парламентской культуре // Народный депутат. – 1992. – № 8. – С. 109-116.
4. Баталов Э. Политическая культура России сквозь призму *civic culture* // Pro et Contra. – 2002. – Т. 7. – № 3. – С. 7-22.
5. Гетьман А. Перший вітчизняний підручник з конфліктології для юристів / Анатолій Гетьман // Право України. – 2002. – № 4. – С. 170-171.
6. Головкин Л.В. Материалы к построению сравнительного уголовного-процессуального права // Труды юрид. фак-та МГУ. – Кн. 11. – М.: Правоведение, 2009. – С. 227-360.
7. Казимирчук В. П. Юридический конфликт / В.П. Казимирчук, Т.В. Худайкина // Общая теория гос-ва и права. Академ. курс в трех томах / Отв. ред. М.Н. Марченко. – М.: Норма, 2007. – Т. 3. – С. 589-639.
8. Камбон Ж. Дипломат / Жюль Камбон. – М.: ОГИЗ, 1946. – 88 с.
9. Козюбра М. Підручник, на який так довго чекали // Вісник академії правових наук України. – 2004. – № 2. – С. 223-230.
10. Краснов М. Совесть пробуждается? / М. Краснов / Отечественные записки. – 2003. – № 2. – С. 106-116.
11. Лазарев Б. М. Выступление на «круглом столе» журнала «Государство и право» / Б. М. Лазарев // Государство и право. – 1994. – № 4. – С. 20-21.
12. Лаутерпахт Г. Согласительная процедура – средство разрешения международных споров. – Кемерово: Кн. изд-во, 1973. – 120 с.

13. Нерсесянц В. С. Юридизация конфликтов как путь к их разрешению и к согласию / В. С. Нерсесянц // Юридический конфликт : процедуры разрешения / Отв. ред. В. Н. Кудрявцев. – М. : ИГП РАН, 1995. – С. 50-58.
14. Панов М. І. Вибране. – К.: Ін Юре, 2010. – 812 с.
15. Петрухин И. Народный судья / И. Петрухин / Советская юстиция. – 1969. – № 1. – С. 10-11.
16. Словник термінів з правової конфліктології: наук.-довід. Видання; за ред. М. І. Панова, Ю. П. Битяка, Л.М. Герасіної. – Х. : Одісей, 2006. – 208 с.
17. Соколов Н.Я. Профессиональное сознание юристов. – М.: Наука, 1988. – 224 с.

18. Тодика Ю. Державно-правова конфліктологія як важливий напрямок наукових досліджень / Юрій Тодика // Вісник Академії правових наук України. – 1996. – № 6. – С. 13-23.
19. Туманов В.А. Избранное. – М.: Норма, 2010. – 736 с.
20. Шевчук С. Творча роль судді у процесі тлумачення конституції / С. Шевчук // Вісник Конституційного Суду України. – 2008. – № 4. – С. 100-109.

УДК 342.55 (477.75)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ¹ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Григоренко Я. О.,

кандидат юридичних наук, асистент
кафедри загальнотеоретичних правових наук
Кримського юридичного інституту
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

Анотація: Статтю присвячено аналізу окремих аспектів реалізації прав громадян України, що проживають на території Автономної Республіки Крим. Автором запропоновані шляхи стосовно вирішення зазначених у статті проблем. Аргументована позиція щодо введення у практику нової інституції – Уповноважений Верховної Ради Автономної Республіки Крим з прав людини.

Ключові слова: Автономна Республіка Крим, права громадян України, інститут Уповноваженого з прав людини.

Аннотация: Статья посвящена анализу отдельных аспектов реализации прав граждан Украины, которые проживают на территории Автономной Республики Крым. Автором предложены пути относительно решения указанных в статье проблем. Аргументирована позиция о необходимости введения в практику нового института – Уполномоченный Верховной Рады Автономной Республики Крым по правам человека.

Ключевые слова: Автономная Республика Крым, права граждан Украины, институт Уполномоченного по правам человека.

Annotation: The article is devoted to the analysis of individual aspects of the realization of the rights of the citizens of Ukraine who reside on the territory of the Autonomous Republic of Crimea. The author suggests ways of the decision referred to in article problems. Reasoned position on the necessity of introduction in practice of the new Institute - the Commissioner of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea on human rights.

Key words: Autonomous Republic of Crimea, the rights of citizens of Ukraine, the Institute of the Commissioner for human rights.

Права людини та громадянина завжди привертати, привертають та будуть привертати невпинну зацікавленість, увагу та інтерес учених. За роки незалежності України багато наукових досліджень присвячено розробці проблемних питань, що стосуються прав людини та громадянина, їхніх гарантій та захисту. У межах цієї статті ми розглянемо питання стосовно реалізації деяких конституційних прав і свобод, які належать виключно громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим (далі – АРК).

В умовах розвитку громадянського суспільства в Україні не викликає сумніву можливість і необхідність гарантування громадянам, а також створення відповідних умов для захисту їх прав і свобод як у державі в цілому, так і в окремих регіонах. У зв'язку з цим, за словами омбудсмена Ніни Карпачової, поява довгоочікуваної правозахисної інституції Уповноваженого з прав

людини, куди кожен може звернутися за захистом своїх порушених прав, де його звернення вивчатися з особливою увагою і бажанням відновити порушені права, започаткувала зміни у морально-психологічному і правовому кліматі в Україні [1, с. 4].

Проблема прав людини в умовах сучасних реалій є найважливішою складовою функціонування всіх органів публічної влади. Конституція України започаткувала високі стандарти правозахисної діяльності держави, встановивши, що держава відповідає перед людиною і зобов'язана вживати заходи, спрямовані на дотримання прав і свобод [2].

У свою чергу, стаття 9 Конституції Автономної Республіки Крим [3] передбачає, що права людини і громадянина в АРК встановлюються і гарантуються Конституцією України та законами України і відповідно з ними – Конституцією автономії. Саме тому права людини є невідчужуваними та непорушними і не можуть бути ніким скасовані. Йдеться про право кожного на свободу, особисту